

A HONISMERET FORRÁSAI

Mos de Chantona spanyol követ jelentése Szigetvár elestéről

Mos de Chantona II. Fülöp spanyol király követként tartózkodott a bécsi udvarnál. Megbízójának 1566. szeptember 22-én 16 oldalas jelentésében számol be az osztrák II. Miksa császár a Győr melletti komáromi táborában bekövetkezett eseményekről. Jelentése részben spanyol nyelven, részben rejtjeles írással íródott. A leírás a többé-kevésbé ismert Szigetvár ostromáról és bevételéről szól, valamint Zrínyi Miklós haláláról. Ezek a részletek nem készültek titkos írással, nem így a bizalmas jellegűek, amelyek az osztrák császárt marasztalják el a törökökkel való halogató taktikája miatt, egyben kiemelik felelősségét Szigetvár elestéért. A követi jelentés értéke kétségtelenül abban rejlik, hogy a szigetvári katasztrófáról és a „magyar-horvát Leonidász” haláláról szóló első jelentések egyike, és sok, eddig ismeretlen részletet tartalmaz, amelyek az eseményeket túlélő Zrínyi kamarása, Cserenko Ferenc krónikáját is némileg kiegészítik.

De Chantona spanyol küldött jelentését egy magas rangú török hírszerző fogságba ejtésével kezdi, akit katonái kísérettel az osztrák császári tábor megfigyelésére küldtek megbízói, vagyis a Szigetvár környékén tartózkodó oszmán hadvezetés. A török hírszerzőt azonban az osztrák táborban lévő magyar katonák elfogják, ám még csak meg sem sebesítik, majd a császár elé vezetik. A török rabot kikérdették, s az a feltett sok kérdésre adott válaszában, különös tekintettel az oszmán sereg létszámára vonatkozóan, sok értékes információval szolgált: „Nem sokkal Szigetvár ellen indított tizenötödik, sikertelen török rohamot követően megtudtuk azt is, hogy a török rohamok a várban olyan nagy kárt okoztak, hogy a vár egész belső része nyitottá vált, illetve, hogy nem maradt több, mint 500-600 körüli várvédő. Visszatérve a várba Zrínyi egy janicsár agát karóba húzatott, hogy azt az ellenség jól láthassa. A törökök ekkortájt küldték oda, beszélje rá Zrínyit a vár átadására. A másik általános rohamot a törökök szeptember hó hetedikén intézték, amely három óráig tartott, s a belső várban lévők nem tudták megakadályozni az ellenséget, hogy betörjön” – vallotta a török kém.

„Így a bennlévő katonák, a nevezett grófnak kívül, megsebesültek vagy elesetek. Zrínyi állandóan harcolt és végezettül kénytelen volt egy kis hidra húzódni, őt azonban senki sem merte megközelíteni. habár kezében rövid kardján kívül semmi mást nem tartott.

A török nagyvezír Szokolovics Mehmet pasa elküldte hozzá követét, kérve Zrínyit, hogy adja meg magát. Megtiltotta hogy bárki megölje, valamint megígérte neki, hogy jól fognak bánni vele. Amde ő nem állt az alkura. Ekkor egy janicsárnak megparancsolták, hogy kovás puskájával találja el Zrínyi mellét, amit az meg is tett. A gróf azonban a lábán állva maradt. A törököket kutyáknak nevezte, és hívta őket, hogy közelítsék meg, ha merik. Majd egy másik kovás puskával meglőtték a testét, egy újabb golyó meg a fejét találta el, s ekkor a földre esett.

Ezt követően odajöttek és levágták a fejét, amit a nagyvezír Szokolovics Mehmet elé vittek. Amikor meglátta, megkérdezte, hogy valóban a gróf feje-e, és amikor meggyőzték, hogy az, csak ennyit mondott: »Te horvát, horvát, többször is kértelek, hogy add át a várat, ám te nem akartad átadni. Most azt a fejjel együtt adtad át!«

Szokolovics nagyvezír megparancsolta, hogy hozzanak sárga selymet és azzal takarják le a halott arcát, a fejét takarják egy fekete bársonnyal, majd tegyék egy földön lévő párnára. Miután egy napig ott tartották, elküldték a budai pasához, aki bibor színű selyembe takarta és a Komáromban (Komáromban) lévő Szalma grófhhoz küldte” – fejezte be vallomását az elfogott magasrangú török hírszerző.

Mos de Chantona szamatanúként élte át a bekövetkező eseményeket: „Vasárnap, (szeptember) tizenötödikén Komárom összes lakója eljött, hogy a Győr melletti táborral egyesüljön, a (gróf fejét) egy fekete vászonnal és fekete bársonnyal letakart és egy fehér kereszettel ellátott kocsiba tették. S így a magyar lovasszázad előtt a kocsi a helység kapuja elé ért. A császár megparancsolta, hogy a kocsi a mezőn álljon meg, s azt az összes úr gyertyával a kezében kísérfje el a templomig, és a papság jöjjön ki elébe.

Egy eretnek (nem katolikus) magyar főúr azonban, míg a császár az odaérkező lovas katonáit szemlélte, a kocsisnak megparancsolta, hogy siessen, majd így hajtottak el a templom ajtaja elé minden ceremónia és kíséret nélkül.

Mindenképpen megható volt látni az összes magyart, akik a megboldogultat siratták, azt, aki hősiiesen ellenállt a rohamoknak, azaz augusztus 29-én visszaverte a janicsárokat, 30-án a szpáhikat, és 31-én a teljes török sereget visszavonulásra készítette. Ámde a legutolsó (szeptember) hetedik rohamban is kitűnt bátorságával. Ekkor ezüsttel és sok díszítéssel szőtt ünneplős öltönyét vette magára. Nem lehet tudni mi volt rajta, azon kívül, hogy kezeit levágták, azért hogy arany karkötőit levehessék róluk” – közli Eduard Peričić.

Frankovics György

Zempléni címerek

Lassan már két évtizede kezdünk hozzászokni, hogy a településeknek ismét van címerük (és zászlajuk). Még nem mindegyiknek, de a címer elkészíttetése, elfogadása már csak az önkormányzatokon múlik, a felsőbb hatalmi szervek lényegében semmilyen formában nem akadályozhatják a címerhasználatot.

Az 1940-es évek végétől évtizedeken keresztül az állami címeren kívül nem lehetett másféle címet használni. Aztán (két évtized múltán) lehetett (megújított) címerük a városoknak, de a falvaknak nem. 1968-tól az új csehszlovákiai település-címerek korántsem tükrözték annyira a pártállami jelképeket, mint a magyarországiak. A Püspöki Nagy Péter által az 1970-es évek elején tervezett Dunaszerdahely, Rozsnyó vagy Zseliz címere (mindhárom történetét kismonográfiában is megjelentette) jó példa erre, ha az akkori – példának okáért – Sátoraljaújhely vagy Miskolc címerével összehasonlítjuk. Az említettek mellett Párkány, Ipolyság és Nagymegyér címerét is Püspöki Nagy Péter tervezte.

A rendszerváltás után az önkormányzatok sorra terveztették az új címereket, s ez a folyamat még ma is tart, mert például több tucat olyan település van Magyarországon, amelynek csak 2007 óta van címere.

Napjainkban már kialakult azoknak a grafikusoknak és címertervezőknek a köre, akik címereket terveznek, kiviteleznek, s a címerek és zászlók készítésére és sokszorosítására is megjelentek az arra szakosodott vállalkozók.

Az új magyarországi és a szlovákiai címerek között szembeötlő különbségek vannak. A szlovákiai új címertervezési gyakorlat láthatóan követi a nyugat-európai példát (standardot), azaz szinte valamennyi címerképet kerekaljú pajszsba terveztek, s a címerpajzsokhoz általában semmilyen járulékos vagy díszítő elem nem járul, községnévet tartozó feliratos szalag sem. A címerképek általában egyszerűek, szigorúan betartják a heraldika szabályait.

Magyarországon az önkormányzatok által elfogadott címerek stílusukat (jellegüket) tekintve igen sokfélék. Vannak közöttük olyanok, amelyek meglehetősen szigorúan betartják a címertani szabályokat, s emellett egyszerűek, megfelelnek az európai „szabványnak”, a többség azonban nem ilyen. S ezen a dolgon valamiképpen változtatni kellene. A változtatás hogyanjának és a miértjének kérdésére válaszolva először szükséges némi történeti áttekintés:

1526 előtt csak néhány vármegyének volt címere, s ezek közül csak Somogy vármegye címeradó-mányozó oklevele maradt meg (II. Ulászló, 1498). Zemplén vármegye 1550-ben fordult (más megyékkel egy időben) I. Ferdinánd királyhoz, hogy adományozzon számára címet. Erre az adományozásra a XVI. század második felében került sor. V. Ferdinánd király 1837-ben újította meg Zemplén vármegye címerét, s a díszes adománylevél ma is megtekinthető Zemplén Vármegye Levéltárában, Sátoraljaújhelyen. Zemplén vármegye címere három mezőre osztott, felső mezejében két angyalalak koronát és belőle kinövő szőlőfürtöt tart, a címerpajzs alsó felének egyik oldalán a vármegye folyóíra utaló un. pólyákat találunk, a másik oldalon a három hal is a vizekre utal. A koronás sisakból is szőlőfürt nő ki. Borsod-Abaúj-Zemplén ma is használatos címerének első változatát Csorba Csaba tervezte (1987), a grafikai kivitelezés Balsai Jolán munkája. Kisebb módosítással ez lett a megye címere a rendszerváltás után. E címerben megtalálható Abaúj-Torna, Gömör, Borsod és Zemplén címerének címerképe, hiszen ezekből a megyékből, illetve megyetörvényekből hozták létre Borsod-Abaúj-Zemplén megyét.

A különböző városok akkor kezdtek pecsétet használni, amikortól megteremtődött saját, rendszeres írásbeli ügyintézésük (ez településenként különböző időpontban történt). Dacára annak, hogy Sátoralja-

új hely hamarabb kapott városi kiváltságokat (1261), mint Pozsony, saját írásbelisége csak a XV. század elejétől indult meg. Hivatalosnak (hitelesnek) számító írás kiadásához már a középkorban is szükséges volt az iromány megpecsételése. A pecsét feliratának (kőirátának) tartalmaznia kellett a város (település) nevét, s valami szimbólumot, ami általában valamilyen keretbe foglaltak, ami lehetett címerpajzs is. A címerpajzsba foglalt szimbólum általában címernek tekinthető. Fallal körülvett városoknál (ilyen a középkori Zemplénben nem volt) gyakran a városfalra utaló motívum került a címerbe. Különleges királyi kegyként az ország (vagy a királyi család) címerének részlete is ékíthette a címet (mint pl. Kassa esetében). A városcímer az idők folyamán változhattak. A változás általában azt jelentette, hogy a címermotívumok száma bővült, s némely esetekben (mint Kassánál) végül a címer meglehetősen bonyolulttá vált. A nemesi címerektől eltérően a városi címerek esetében a pajzsokhoz általában nem kapcsolódtak egyéb ékítmények (sisak, sisakdísz, sisaktakaró, címertartók stb.), de azért voltak kivételek.

Falvaink a középkor folyamán kivételes esetektől eltekintve nem használtak címeres pecsétet. Ennek egyszerű a magyarázata: a falvaknak (a jobbágyfalu vezetésének) nem volt írásos adminisztrációja. Ha írásra volt szükség, akkor vagy a helyi, illetve a szomszédos templom papját, vagy a közeli várost, vagy más (írásbeli ügyintézővel is foglalkozó) egyházi intézményt kerestek föl (Zemplénben ilyen volt a leleszi premonstréi konvent, mint országos hatáskörű hiteles hely), s ott megszületett a szükséges hivatalos irat.

A XVI–XVII. században is csak kevés falunak volt szüksége pecsétre. A XVIII. század folyamán azonban az írásbeliség már egyre jelentősebben kiterjedt, s nem maradhettek ki belőle a falvak sem. A XVIII–XIX. század folyamán szinte valamennyi falu elkészítette a hivatalos iratok hitelesítéséhez nélkülözhetetlen saját pecsétjét. A fém pecsétnyomót az iratra csöppentett viaszba ütötték, így történt a megpecsételés.

A települések a pénzügyi lehetőségeikhez képest igyekeztek pecsétkészítő mestereket találni, s ezeknek a mestereknek a színvonalától (technikai fölkészültségüktől, felszerelésüktől) függött, hogy milyen is lett a pecsétnyomó.

Egy 1906-ban kelt országos belügyminiszteri körrendelet értelmében a főszolgabíróknak össze kellett gyűjteniük a községektől az addig használatos pecsétnyomókat, s ezeket a vármegye levéltárában kellett elhelyezni. Így került egész sor zempléni település pecsétnyomója Sátoraljaújhelyre. Zemplén vármegye levéltárába, ahol egy 1971-ben készült kataszter szerint 77 darab volt fellelhető belőlük: többek között Sátoraljaújhely (1845), Taktaszada (1810), Tiszalúc (1697), Tokaj, Mezőzombor (1698), Kesznyéten (1838). Tekintve azt, hogy a vármegyének ekkor 451 települése volt, a régi pecsétnyomóknak mindössze 14 %-a maradt meg. Szerencsére a többi, csaknem négyszáz község hiányzó pecsétnyomójának lenyomatát is ismerjük, mert megmaradtak lenyomataik a levéltár iratanyagában.

A XVIII–XIX. században készült pecsétnyomókon megfigyelhető, hogy falvak esetében a kőiraton belüli embléma általában nagyon egyszerű és sematikus (növények, állatok, mezőgazdasági eszközök, termelvények közül szőlő vagy búza, amelyekhez járul olykor egy-egy emberalak).

Az 1896-ban létesített Országos Községi Törzskönyvbizottság 1898–1912 között megállapította az egyes települések hivatalos nevét (kiküszöbölve ezzel, hogy azonos nevű települések legyenek a Kárpát-medence területén). S ennek megfelelően készülhettek el a települések új, hivatalos pecsétjei (pecsétnyomói). A Magyar Országos Levéltár szakértői útmutatásával készültek el a címeres pecsétnyomók ábrái. Az említett levéltárban őrzött pecsétlenyomat-gyűjtemény anyagából több százat közölt (pl. területünkről Sárospatakét, Sátoraljaújhelyét, Királyhelmeccét, Bodrogkeresztúrét, Leleszét, Bodrogolaszét, Bodrogzsadányét) az 1999–2006 között megjelent Révai Új Lexikona (I–18. kötet).

1906 után sok olyan település, amelynek korábban címeres pecsétnyomója volt, nem újíttatta meg, hanem az egyszerűbb és természetesen jóval olcsóbb megoldást választva olyan új hivatalos pecsétet készítettett, csak felsíratot tartalmazott, emblémát vagy címet nem.

1906–1918, valamint 1938–1944 között a zempléni települések túlnyomó része nem használt címeres pecsétet. Az 1849–1913 közötti pecsétnyomók (536) kataszterét Tihanyi Endre szerkesztésében jelentette meg a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár. Tegyük ehhez hozzá azt is, hogy a XIX. század első felében egész sor település a régi címeres pecsét helyett olyan emblémát tette a kőiratba, amely címernek nem tekinthető, hanem a települést és környezetét ábrázoló tájkép volt. Ezt figyelhetjük meg például Sátoraljaújhely esetében is.

Csorba Csaba

Irodalom: *Román János* (szerk.): Feudális kori községi pecsétnyomók a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Levéltárban. In: Borsodi Levéltári Füzetek 3. Miskolc, 1971. – *Tihanyi Endre* (összeállította): Kapitalizmus kori pecsétnyomók a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Levéltárban. In: Borsod megyei Levéltári Füzetek 11. Miskolc 1978. –

Hörscsik Richárd: Sárospatak pecsétörténete. In: Adalékok a XVI–XX. századi magyar művelődés történetéhez. Szerk.: Bálint István János. OSZK. Bp. 1987. 195–217. old. – *Csorba Csaba*: Vármegyei címerek és Borsod-Aba-új-Zemplén megye címere. In: A Herman Ottó Múzeum Évkönyve XXVIII–XXIX. Miskolc 1991. 105–137. old. – *B. Balsai Jolán–Csorba Csaba*: Régi és új címerek megyénkben. In: Széphalom 3. 1990. 263–281. old. – *Csorba Csaba*: A címer mint önkormányzati (közösségi) jelkép. In: Honismeret 1999. 3. sz. 89–91. old. – *Csorba Csaba*: Hegyaljai címerek. In: Tokaj-hegyaljai kalendárium 1991. Miskolc 1990. 120–123. old. – „Habent sua fata armorum” In: Honismeret, 2001. 1. sz. 3–7. old. – *Püspöki Nagy Péter*: Dunaszerdahely város címere. Heraldikai és történelmi tanulmány. Dunaszerdahely 1970. – *Püspöki Nagy Péter*: Rozsnyó város címere. Heraldikai tanulmány a történelmi címer felújításához. Bratislava 1973. – *Püspöki Nagy Péter*: Zseliz város címere. Heraldika és történelmi monográfia. Bratislava 1976. – *Novák, Jozef*: Slovenské mestské a obecne erby. Bratislava 1972. 452 old. – *Alexy, Z. G.*: Kommunalheraldik in der Gebirgsregion der slowakischen Hohen Tatra. Der Wappenlöwe 1988. 2–16. old. – *Sokolovský, L.*: Pobody a osudy erbu Kakavy nad Rimavicou. Own publication. 1996. 18 old. – *Vrtel', L.*: Osem Storoci Slovenskej Heraldiky. Matica Slovenská. Martin 2003. 296 old. – *Graus, I.*: K najstaršej podobe erbu Banskej Bystrice. Genealogicko-heraldický HLAS. 2(2000) 16–22. old. – *Kartous, P., Novák, J. and Vrtel', L.*: Erby a vlaky miest v Slovenskej republike. Bratislava 1991. 341 old. – *Kartous, P. and Vrtel', L.*: Heraldický register Slovenskej Republiky. Part I Ministry of the interior. Bratislava 2000. 277 old. – *Kartous, P. and Vrtel', L.*: Heraldický register Slovenskej Republiky. Part II Ministry of the interior. Bratislava 2001. 274 old. – *Kartous, P. and Vrtel', L.*: Heraldický register Slovenskej Republiky. Part III Ministry of the interior. Bratislava 2003. 303 old. – *Kartous, P. and Vrtel', L.*: Heraldický register Slovenskej Republiky. Part IV Ministry of the interior. Bratislava 2005. 295 old.

Bodroghalom

Kistoronya

Imreg

Karos

Makkoshotyka

Mikóháza

Nagygéres

Alsóregmec

Lácacséke